

“Responsibility” According to Primary School Students*

Cennet KARAKUŞ** Ayça KARTAL*** Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN****

ABSTRACT. In this research, it was aimed to determine the description of “responsibility” which was made by 4th grade students, and it was tried to determine the feelings of students regarding if they are discharging the responsibility or not. The research included 20 male and 20 female students, and they were interviewed. Besides this, student’s drawings were used in this research which was designed by the qualitative method. According to results, it was determined that students describe “responsibility” as “children who are doing homework” and “person who does one’s duty” on the cognitive level. It was determined that students expressed their feelings when they discharge the responsibility as “being happy,” “being reliable,” “being proud of oneself,” and “being appreciated”. They said that they were relaxed and got positive results from the environment when they did their duties and also felt “sad,” “unhappy,” “anxious,” “restless,” and “unsuccessful” when they did not do their duties.

Keywords: Responsibility, Primary School, 4th Grade Students

---

* This study was an extended version of the presentation which was presented at XIII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Symposium between 29-31 May 2014 in Kütahya.

** PhD Student, Ondokuz Mayıs University, Educational Sciences Institution, Primary School Education, Samsun/Turkey. karakuscennet@hotmail.com

*** Research Assistant, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Education, Department of Primary School Teaching Education, Samsun/Turkey. ayca.kartal@omu.edu.tr

**** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Education, Department of Primary School Teaching Education, Samsun/Turkey. ktuncerc@omu.edu.tr

SUMMARY

Purpose and Significance: Despite individual's affective features are foregrounds in the philosophy of education, education's informative function is more important in Turkish philosophy of education (Bacanlı, 2006, s. 29). For this reason, it could be said that bringing the skills of responsibility to individuals is the short way to achieve the cognitive and affective aims. There are a lot of research in different variables regarding responsibility. In this research, it was aimed to investigate clearly the responsibility which student ascribed a meaning to it, and it was aimed to realize the results of responsibilities which individuals took on by them. Besides this, it was aimed to determine the description of "responsibility" which was understood by 4th-grade students, and it was tried to determine the feelings of students regarding if they were discharging the responsibility or not. The research included 20 male and 20 female students, and they were interviewed. Furthermore, student's drawings were used in this research which was designed by the qualitative method. The questions put forward in the research are:

- 1) What are the perceptions of students regarding "responsibility"?
- 2) What are the opinions of students regarding the results when they are discharging the responsibilities?
- 3) What are the opinions of students regarding the results when they do not discharge the responsibilities?

Methods: The qualitative approach was adopted in this research and phenomenology design was used. Phenomenology design makes easier to investigate all dimensions of a situation, phenomenon or a case (Yıldırım ve Şimşek, 2011). This research was carried out on 2013-2014 education year in Özel Tekden Koleji in Melikgazi district of Kayseri. There were 40 students in the study group who were 20 males and 20 females. They were 4th-grade students. Convenience sampling was used in this research.

Results, Discussion, and Conclusions: The results showed that students describe "responsibility" as "children who are doing homework" and "person who does one's duty" on the cognitive level. It was determined that students expressed their feelings when they discharge the responsibility as "being happy," "being reliable," "being proud of oneself," and "being appreciated". They said that they were relaxed and got positive results from the environment when they did their duties and also felt "sad," "unhappy," "anxious," "restless," and "unsuccessful" when they did not do their duties. It could be said that it was possible to bring children responsibility by some activities at home such as cleaning their own room. Besides this, it was thought that teachers should create an environment which involves taking responsibilities by students, and enrich the classroom tasks with responsibilities and parents should be informed about the topic as well.

İlkokul Öğrencilerine Göre Sorumluluk*

Cennet KARAKUŞ** Ayça KARTAL*** Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN****

ÖZ. Bu çalışmada ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin davranış haline getirmesi gereken sorumluluğu nasıl tanımladıklarını ve sorumluluklarını yerine getirip getirmeme durumlarına ilişkin duygularını belirlemek amaçlanmıştır. Nitel olarak tasarlanan bu araştırmada veriler, 20 kız, 20 erkek öğrenciden yarı yapılandırılmış görüşme formu ve öğrencilere çizdirilen resimlerle elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin sorumluluğu çoğunlukla bilişsel düzeyde ödevini yapan çocuklar ve verileni yerine getiren kişiler olarak tanımladığı tespit edilmiştir. Öğrenciler sorumluluklarını yerine getirdiklerinde yaşadıkları duyguları mutlu olmak, güvenilir olmak, gurur duyma ve takdir edilme olarak belirtmişlerdir. Ayrıca verilen görevi yerine getirdikleri zaman rahatladıklarını, çevrede olumlu sonuçlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler sorumlu oldukları davranışları yerine getirmediklerinde ise üzüntü, gözden düşme korkusu, huzursuzluk, mutsuzluk, kaygı ve başarısızlık duygusu yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, İlkokul, 4. Sınıf Öğrencileri

* Bu çalışma 29-31 Mayıs 2014 tarihleri arasında Kütahya'da gerçekleştirilen XIII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

** Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sınıf Eğitimi, Samsun/Türkiye. karakuscennet@hotmail.com

*** Arş.Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun/Türkiye. ayca.kartal@omu.edu.tr

**** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun/Türkiye. ktuncerc@omu.edu.tr

GİRİŞ

Gelişen ve hızlı büyüyen dünya ekonomisi eğitim sistemini etkileyerek, sisteme hizmet edecek bireylerin yetişmesini hedefler. Eğitim içinde bulunduğu toplumun yaşamını, ekonomisini, kültürünü ve değerlerini etkiler. Ayrıca eğitim bireye sadece bilgi yüklemekle kalmaz; öğrenilen bilgilerin yaşam içinde kullanılmasını sağlar. Bu yüzden bireylerin bilgiyi elde edebilmesi, kullanabilmesi, iki şeyden birini seçme özgürlüğünü kavramış olması, karar verme mekanizmasının yeteri düzeyde gelişmiş olması, hatta yaşamın her sürecini etkileyen sorumluluk kavramının önemini bilmesi gerekmektedir.

Eğitim, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Eğitim sürecinden geçen bireyin bilgi, beceri, tutum ve değerlerinde değişmelerin olması kaçınılmazdır (Fidan ve Erden, 2001). Eğitim, bilgi ve beceri kazandırmanın yanında belli değerlerle donanmış ve bu değerleri özümseyen davranış haline getiren bireylerin yetişmesini hedeflemektedir. Eğitim kişisel, sosyal uyum için gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmakla bireyin karakterini şekillendirir (Aladağ, 2009). Öte yandan eğitimin amaçları düşünüldüğünde, en önemli amacın toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmak olduğu söylenebilir. Değerler geçmişten günümüze kadar tartışılarak eğitimde açık ve örtük programlar halinde verilmiştir (Akbaba Altun, 2003).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçlarının ikinci maddesinde yer alan ifadede bireylerin; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek hedeflenmektedir. Her ne kadar Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçlarında değerler eğitime vurgu yapılsa da, eğitimde bilişsel hedeflerin duyuşsal hedeflere nazaran ölçülmesi ve başarı ölçütü olarak kullanılması daha kolay olduğu için bilişsel hedeflerin daha çok önem taşıdığı söylenebilir. Eğitim felsefesi ve programlarda duyuşsal özellikleri ön planda tutulmak istense de eğitimin bilgi verici işlevi yani bilişsel yönü daha ağır basmaktadır (Bacanlı, 2006). Bu yüzden hem bilişsel hedeflere hem de duyuşsal hedeflere ulaşmanın en kısa yolunun, bireye kazandırılması gereken sorumluluk becerisi olduğu söylenebilir.

Türk Dil Kurumu, sorumluluk kavramını; "kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi" olarak ifade etmektedir. Dökmen (2011) bireylerin duygu, düşünce ve

davranış sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini ve bu sorumluluklarının uzantılarını fark edip sonuçlarına katlanabilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Özen (2001) kişinin sorumluluğunun farkında olması gerektiğini vurgulayarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sorumluluk nedir? Sorumluluk sahibi kişinin özellikleri nelerdir? Hayatımızın her yönünde olup bitenlerle ilgili sorumluluğu kabul ediyor muyuz? Yaptıklarımızın nedeninin ve kaynağının kendimiz olduğu gerçeğini kabul ediyor muyuz? Gerçekten sorumlu olabilseydik, bu yaşantımızda bir fark yaratır mıydı? Seçimlerimiz ve eylemlerimizin sonuçları için sorumluluk alıyor muyuz? Olayların akışı için sorumluluğu kabul ediyor muyuz? Sorumlu olabilme yeteneğimizi ne kadar yükseltebiliriz? Bu sorular yaşamımızın her aşamasında “sorumluluk” kelimesini kullandığımızı ve çevremizin de bu davranışı bizden beklediğini göstermektedir”.

Şahan’a (2011) göre sorumluluk bireyin günlük yaşamda karşılaştığı problemler karşısında uygun seçimlerin ardından sağlıklı kararlar alarak oluşturduğu bilgi, beceri, duygu ve düşünce bütünüdür. Bu sebeple sorumluluğun bir anda oluşmadığı ve oluşumunun sürece dayandığı söylenebilir. Sorumluluk bilincinin ilk olarak ailede başladığı söylenebilir. Akranlarıyla tanışan çocuğun, okul çağının başlamasıyla geniş bir çevreye sahip olması ve sorumluluk bilincinin aile, okul ve arkadaş üçlüsünün etkileşimiyle gelişerek devam etmesi söz konusudur. Öyle ki Önal ’a göre (2005) yetişkinlerin sorumlu davranışlar sergilemeden çocuklara sorumlu olmalarını ifade etmeleri çocuklar için kafa karıştırıcı olabilir. Robinson’a (2009) göre sorumluluk kavramının doğası karmaşık gibi görünse de sorumluluğun hesap verilebilirlik, yükümlülük ve değişmezliği ile ilgili üç elementi vardır ve bu unsurlar bireyin rolünü belirlemektedir. Dolayısıyla sorumluluk, erdemlerin gerçekleşmesini sağlayarak, farkındalık ve bütünlük gerektirir.

Literatüre bakıldığında sorumlu çocukların kendi kaynaklarını özgürce kullanan, kendi kararlarını verebilen, duygularının, düşüncelerinin ve davranışlarının sonuçlarını kabul eden, başkalarının da hak ve sorumluluklarını bilen, yaptığı her eylemden kendini sorumlu tutan, mutlu, çevresiyle uyumlu, çalışkan bireyler olarak tanımlandığı; sorumsuz çocukların ise; üstüne düşen görevleri üstlenmeyen, hatalarını başkalarına yükleyen, duygu düşünce ve eylemlerinin arkasında durmayan, kendine karşı sorumluluklarını yerine getirmede gibi başkalarına karşı sorumluluklarını da yerine getirmeyen, tembel, uyumsuz ve sorun yaratan bireyler olarak tanımlandığı görülmektedir (Güner ve Selçuk, 2004).

Sorumluluk sahibi kişi öncelikle kendine, başkalarına karşı saygı duymayı bilmelidir. Sorumluluklarını yerine getirirken başkalarına yük olmadan kendini sorumlu tutarak yaşamalıdır. Böylece her türlü sorumlu kimliği taşıyarak rollerini iyi oynayabilir (Foster, 1953'ten Akt. Altinköprü, 1999). Sorumluluğun gelişmesi için çocuğa donanımlı bir ortamın oluşturulması yararlı olabilir. Yaşanılan ortamda bireye karar verme, seçim yapma gibi eylemlerinden sorumlu olma fırsatı verilmemişse, bireyden sorumlu olmasını beklemek güçtür. Bu yüzden sorumluluğun temellerinin atıldığı ailede çocuğa sorumluluk kazandırabilecek ortamlar hazırlanmalıdır (Cüceloğlu, 2002).

Yeşilyaprak'a göre (2002) çocuğun gelişim döneminde sorumluluk bilincine ulaşmasıyla, kişisel bağımsızlığını kazanmaya başladığı dönem hızlanmaktadır. Vicdan ve değerler sisteminin olduğu ilköğretimin birinci kademesi, amaç belirleyebilme, amaca uygun plan yapabilme, seçim yapma ve karar verme, toplumdaki bireylerin hak ve sorumlulukların olduğunu bilme gibi yeterliklerin kazanıldığı dönemdir. İlköğretimin ikinci kademesinde ise birinci kademede kazanılan yeterlikler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Problem çözme, seçim yapma, karar verme, sorumluluk alma vb., geliştirilmeye çalışılan yeterliliklere örnek olarak verilebilir. Önal (2005)'a göre sorumluluk duygusu yeterince gelişmemiş bireyler, sürekli karar almaktan ve sorumluluklarını üstlenmekten kaçarlar. Bu sebeple birey, üstlenmesi gereken sorumluluklarının da başkaları tarafından yerine getirilmesini tercih eder. Sonucunda da "bu kararı şu ya da bu kişi verdi, ben tercih etmedim" diyerek sorumluluk almaktan kaçınır. Böylece birey yaşam için kolay ve risksiz bir yol seçer.

Ailede başlayan sorumluluğun okulda devam etmesiyle sorumluluk sürecinin pekiştiği söylenebilir. Her dönemin kendine ait sorumlulukları olması nedeniyle, sınıf düzeyi arttıkça sorumluluklarının farkına varması sağlanmalıdır (Çınar, Teyfur ve Teyfur, 2006). Bu nedenle çocuklara yaşlarına ve yeteneklerine uygun sorumluluklar verilerek yaptıkları her eylemin sonuçlarını görmeleri ve bunu kabul etmeleri sağlanmalıdır. Sorumluluk bilincinin bireyde olgunlaşmayıp davranış haline getirilmemesi durumunda, bireyin hayatının her kademesinde sorun yaşaması muhtemeldir. Lan-ying (2010) okulların görevinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin birlik içinde çalışarak güçlü sorumluluk duygusuna sahip olmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Sorumluluk duygusunun gelişimiyle bireylerin yeni durumları incelemek, fikirler keşfetmek, problemleri çözmek yani yeni deneyimleri başarma becerisini kazanmaları sağlanabilmektedir. Deveci ve Selanik Ay (2009) öğrencilerin yaşam boyunca öğrenmesi gereken değerlerin okullarda etkili, planlı bir biçimde etkinliklerle desteklenmesi

gerektiğini belirtmiştir. Douglass (2001) saygı ve sorumluluk eğitiminde sorumluluğun koşullarını, öğrenciye değerli olduklarını hissettirmek gerektiğini vurgulayarak, öğrencilerden beklenen sorumluluğun kavratılması gerektiğini ifade etmiştir.

Önal (2005), bireylerin düşüncelerini ve davranışlarını kabul ederek sonuçlarını kabul etmesi, yaşamının her döneminde üstlendiği sorumluluklarını yerine getirebilmesi, bireylerin özgürce seçim yapma, karar verme, sorumluluklarını üstlenme gibi bir dizi eylemin geliştirerek yaşamı yaşanabilir kılması, öğrencilerin okul ve toplum hayatında uyum sağlayarak mutlu bireyler olması, görevlerini yerine getirmeleri, aile ve arkadaşları için olumlu sosyal çevreyi geliştirmeleri ve sağlıklı birey olarak devam etmeleri için sorumluluk eğitimine ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

Literatürde sorumlulukla ilgili farklı değişkenler üzerinde yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Önal (2005) hazırladığı sorumluluk eğitim programının, dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeyleri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Sorumluluk eğitim programının sistemli, planlı ve amaçlara yönelik hazırlanması gerektiğini vurgulamıştır. Yeşil'in (2003) çalışmasında; öğrencilerin büyük bir kısmının sorumluluk duygusunu yeterince kazanamadığını ifade edilmiştir. Şahan (2011) çalışmasında, öğrencilerin kendilerini iyi düzeyde sorumlu gördükleri sonucuna ulaşmıştır. Aladağ'ın (2009) çalışmasında ilköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan değer öğretimi programının deney grubu öğrencileri üzerinde olumlu bir etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Golzar (2006) çalışmasında, sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, akademik başarı ve denetim odağı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmış ve kızların erkeklere göre, akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin başarıları düşük olanlara göre, içten denetimli öğrencilerin diğerlerine göre daha çok sorumluluk sahibi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yontar (2007) çalışmasında öğretmenlerin yerine getirilmeyen sorumluluklarla baş etmede ceza içeren yöntemlere başvurduklarını ve bu yöntemlerin kısa süreli etkili olduğunu ortaya koymuştur. Acar'ın (2012) çalışmasında hazırladığı varoluşçu yaklaşım odaklı sorumluluk eğitim programının öğrenciler üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Such ve Walker (2004) çalışmasında sorumluluk kavramını analiz ederek, sorumluluğun dürüstlük ve adaletli olma değerine vurgu yaptığını belirtmiştir. Taşdemir ve Dağıstan (2014) araştırmasında sorumluluk ve eğitim ilişkisini, ebeveynlerin çocuklarının sorumluluk bilinci konusundaki görüşlerini incelemiş ve çocuğa sorumluluk kazandırma sırasında bilgilendirme, hatırlatma, takip ve geri bildirim (BTGH) gibi temel öğeleri uygulama biçimlerini araştırmıştır. Çalışma

sonucunda başarılı öğrencilerin her türlü sorumluluğu yerine getirdikleri ve ebeveynlerin bilgilendirme, hatırlatma, takip ve geri bildirim (BTGH) yöntemlerini kullandıkları görülmüştür. Aydoğan ve Gündoğdu (2015) araştırmasında ders içi sorumluluk, ders dışı sorumluluk, dayanışma sorumlulukları ve aile içi sorumluluk olmak üzere dört alt boyuttan oluşan eylem planı hazırlamıştır. Öğrencilerin en çok istedikleri görevleri daha çok yerine getirdikleri ve daha sorumlu davrandıkları, ödev yapma davranışı az olan öğrencilerde istenmeyen davranışlarda azalma olduğu gözlemlenmiştir. Devci ve Selanik Ay (2009) çalışmasında sorumluluk, çalışkanlık, insan ilişkileri, özdenetim, ulusal değerler, onurlu olma, temizlik, tutarlılık, hoşgörü, paylaşma, merhamet, dürüstlük, nezaket olarak on üç temaya ulaşmış ve sorumluluk kavramının bu temaların içinde yer aldığını belirtmiştir. Pawelczyk ve diğ. (2012) araştırmasında tıp öğrencilerinin akranlarına nazaran sorumluluk değerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Qin ve diğ. (2011) yaptığı araştırma sonucunda sorumluluk duygusunun akademik fonksiyona etki ettiğini, okulda etkileşim ve performansı artırdığını belirtmiştir. Gündüz ve Özerbaş (2015) araştırması sonucunda, proje tabanlı sorumluluk değer öğretimin yapıldığı deney grubundaki öğrencilerinin, öz bakım ve görev bilinci anlamında tutum puanlarının yükseldiği, anlamlı kalıcı öğrenmelerin sağlandığı görülmüştür.

Yukarıda da ifade edildiği üzere literatürde sorumluluk kavramının çok yönlü incelendiği görülmüştür. Bu çalışmada da bireylerin sorumluluğa yükledikleri anlamı net bir şekilde görmeleri ve üstlendikleri sorumluluğun sonuçlarını fark etmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Yeşilyaprak'ın (2002) da vurguladığı gibi ilköğretimin birinci kademesi, çocuk gelişim döneminde sorumluluk bilincine ulaşarak kişisel bağımsızlığın kazanılmaya başlandığı dönemdir. Buradan hareketle araştırmada, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin davranış haline getirmesi gereken sorumluluğu nasıl tanımladıkları ortaya konulmaya ve öğrencilerin yapılan bu tanımları fark etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin yerine getirdikleri ve getirmediikleri sorumlulukların sonuçlarını görebilmelerini sağlamak için görüşleri alınmıştır.

Bu çerçevede cevap aranan sorular şu şekildedir:

- 1)İlkokul öğrencilerinin sorumluluk kavramına ilişkin algıları nelerdir?
- 2)İlkokul öğrencilerinin sorumluluk davranışlarını yerine getirdikleri takdirde karşılaştıkları sonuçlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 3)İlkokul öğrencilerinin sorumluluk davranışlarını yerine getirmediikleri takdirde karşılaştıkları sonuçlara ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırma ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin davranış haline getirmesi gereken sorumluluğu nasıl tanımladıklarını ve sorumluluklarını yerine getirip getirmeme durumlarına ilişkin duygularını konu edinen, var olan durumu betimlemeye dönük bir araştırmadır. Betimleme, araştırma konusuna dönük “nedir” sorusunun cevaplandırılmasıyla ilgili olup, var olan durumun olduğu gibi resmedilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Var olan durumla ilgili derinlemesine ve ayrıntılı bilgi elde etmek amacıyla araştırmada nitel bir yaklaşım benimsenmiş olup; olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim araştırmalarında bir olgu, durum veya olayın tüm boyutlarının olduğu gibi derinlemesine incelenmesi amaçlanır. Aynı zamanda bireyin yaşantılarını algı görüş ve düşüncelerini ortaya çıkarmaya yöneliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmada 2013-2014 öğretim yılında Kayseri ili Melikgazi ilçesi, Özel Tekden Koleji 4.sınıfında öğrenim gören 40 kişiden oluşan, yaşları 10 ve 11 arasında değişen 20 kız, 20 erkek öğrenciyle çalışılmıştır. Bu çalışmada amaçlı (olasılıklı olmayan) örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme, maliyet ve zaman açısından avantaj sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğrencilerle birebir görüşme yapılmış ve konuyla ilgili resim yapmaları istenmiştir. Elde edilen veriler nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analiziyle incelenmiş ve oluşturulan temalar altında gruplanmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ayrıca içerik analizi, bir metindeki değişkenleri ölçmek için kullanılan sistematik, tarafsız ve sayısal olarak yapılan analizlerdir (Wimmer ve Dominick, 2000).

Verilerin Analizi

Araştırma verileri, öğrencilerle yapılan görüşmelerde kullanılmak üzere araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir. Görüşmeler her bir öğrenci ile 15'er dakika sürmüştür. Görüşmelerde öğrencilere sorumluluğun kendilerine ne ifade ettiği, sorumluluklar yerine getirildiğinde ve yerine getirilmediğinde hangi

sonuçlarla karşılaştıkları sorulmuştur. Ayrıca öğrencilerden; sorumluluk kavramına ilişkin düşüncelerini resim çizerek de anlatmaları istenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliği için, görüşmelerin yazıya dökülmesinin ardından tema ve kodlar halinde düzenlenmiştir. Düzenlenen veriler 2 uzman (Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı'nda görev yapmakta olan bir profesör ve aynı anabilim dalında doktora eğitimi tez aşamasında olan bir öğrenci) görüşüne sunulmuş, tema ve kodlar üzerinde fikir birliği sağlanmıştır. Bu şekilde, kodlamaların ön yargı ve yanlış anlamadan uzak, ortak bir bakış açısına göre yapılması sağlanmıştır. Kodlar arasındaki ilişkilerin ana hatları belirlenerek, temalar oluşturulabilmesi için araştırmacıların fikir birliğine varması gözetilmiştir. Herhangi bir tema altında yer alan kodların, farklı temalara ait kodlardan uzak olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca araştırmada öğrencilerle yapılan görüşmelerde konu ile ilgili resim çizmelerinin de verilerin analizinde farklı anlamları ve göstergeleri ortaya çıkarması açısından bir çeşitleme sağladığı söylenebilir. Nitekim çeşitleme, nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla kullanılan stratejilerden biridir (Yıldırım & Şimşek, 2011).

BULGULAR

Araştırma sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibi tablolar haline getirilmiş ve yorumlanmıştır.

Öğrencilere ilk olarak “Sorumluluk deyince aklınıza gelenleri resim çizerek anlatın.” yönergesi verilmiş ve öğrencilerin tamamı bu yönergeyi resim çizerek yanıtlamıştır. Öğrenci resimlerinde görülen ana kodlar belirlenmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin “Sorumluluk Deyince Aklınıza Gelenleri Resim Çizerek Anlatın” Yönergesine Verdikleri Cevapların Analizi

Kodlar	Frekans	Yüzde
Ödevini yapan çocuklar	13	%32,5
Görevini yerine getiren kişiler	12	% 30
Bir şeyi unutmamak	4	% 10
Anneye yardım etmek	3	% 7,5
Mutlu insan, mutlu kalp vb.	3	% 7,5
Çöpü çöp kutusuna atmak	2	% 5
Askerlik yapmak	1	% 2,5
Bir mekanı korumak	1	% 2,5
Düzenli olmak	1	% 2,5
<i>Toplam</i>	40	% 100

Tablo 1’de görüldüğü üzere öğrencilerin sorumluluğu resim ile ifade etmelerinde ödevini yapan çocuklar, görevini yerine getiren kişiler, mutlu insan, mutlu kalp vb., bir şeyi unutmamak, anneye yardım etmek, çöpü çöp kutusuna atmak, askerlik yapmak, bir mekanı korumak ve düzenli olmak temaları altında toplanmıştır.

Öğrencilerden bazılarının konuya ilişkin örnek resim ifadeleri şöyledir:

E2: Bu öğrenci uçak resmi çizerek, konuşma balonu içinde pasaportunu unuttuğunu söylemektedir. Yani sorumluluğu uçağa binerken pasaportunu yanına almak olarak belirlemiştir.

E5: En kapsamlı resim çalışması yapan bu öğrenci, sorumluluğu ifade ederken uçak resmi yapıp askerlik yazmış, Ankara’ da TBMM binasını çizmiş, Kayseri de hastane binasını, Rize’ nin çayını çizmiştir.

E8: Sorumluluğu ödevini yapan çocukları karşılaştırarak ifade etmiş.

K14: Sorumluluğu kuşun yavrusuna yiyecek getirmesi olarak ifade etmiştir.

K13: Sorumluluğu annesinin evi süpürmesi ve kızının da ona yardımcı şeklinde ifade etmiştir.

Öğrencilere ikinci olarak “Sorumluluk size göre nedir?” sorusu sorulmuş ve öğrencilerin tamamı bu soruya yanıt vermiştir. Öğrenci cevaplarında ana kodlar belirlenmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin “Sorumluluk Size Göre Nedir?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Analizi

Kodlar	Frekans	Yüzde
Verilen görevi yerine getirmek	21	% 52,5
Zamanında yapılan iş	8	%20
Bir şeyin arkasında durmak, sahip çıkmak	2	%5
Hayat damarı	2	% 5
Kişisel karakteri gösterir	2	%5
Düzenli olmak	1	%2,5
Eğlenceli	1	%2,5
Sorumluluk erdemdir	1	%2,5
Verilen sözü tutmak	1	%2,5
Yardımlaşmak	1	%2,5
Toplam	40	% 100

Tablo 2’de görüldüğü üzere “sorumluluk” teması altında öğrencilerin görüşleri verilen görevi yerine getirmek, zamanında yapılan iş, düzenli olmak, sorumluluk erdemdir, kişisel karakteri gösterir, verilen sözü tutmak, bir şeyin arkasında durmak, sahip çıkmak, yardımlaşmak, eğlenceli, hayat damarı kodları yer almaktadır.

Verilen görevi yerine getirmek: *K3: Sorumluluk deyince aklıma görev geliyor. Bize verilen bir görevi yerine getirmek bir sorumluluktur. Odamı toplamak, çantamı hazırlamak, öğretmenin verdiği bütün görevler sorumluluktur.*

Zamanında yapılan iş: *E17: Sorumluluk bir şeyi zamanında yerine getirmektir. Mesela bir ödevin var. O ödevin ne zamana ise o zaman getiricen. Eğer getirmezsen sorumsuz olursun.*

K14: Sorumluluk bana göre verilen işi zamanında tamamlayıp, vererek ve düzgün yapmaktır. Sorumluluk olmasa vay bu insanların haline.....

Bir şeyin arkasında durmak, sahip çıkmak koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *E18: Bence sorumluluk bir şeyin arkasında durup ona iyi bakma, onunla oynama, onu sevmeye alakalı bir şeydir. Mesela benim Pegi adında bir köpeğim var. Annem onu bize alırken Pegi’nin sorumluluğunu alacağımıza söz verin demişti. Tabi biz de söz verdik sonunda onunla oynadık, onu yıkadık, onu sevdik. K19: Sorumluluk bana göre bir şeye sahip çıkmak, göz kulak olmak demek. Mesela bir kişiye bir hayvan emanet edildi. Onu gününe kadar iyi baktı, iyi besledi. Buna sorumluluk denir.*

Hayat damarı koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *K13: Bana güvenilerek verilmiş bir görevdir. Hayat damarıdır. Çünkü ben sorumluluklarımı yerine getirmezsem sanki o gün hayat damarlarımı kopmuş gibi hissediyorum.*

Sorumluluk erdemdir koduna ilişkin öğrenci görüşü şu şekildedir.

E5: Sorumluluk benim için insanların hayatının ana parçasıdır. Elbette bizim erdemlerimiz vardır ama bu erdem görev yapmak olduğu için sorumluluğunu yerine getirmeyi bilen insanların her çeşit erdemi vardır.

Kişisel karakteri gösterir koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *E6: Bir görevi yerine getirmek kişisel karakterini gösteren bir şey. Verilen görevi yerine göstermek. E12: Bana göre bir kişinin üstüne aldığı görev. Mesela biz okuldan eve gelince ödevimizi yapmak zorundayız bu bizim sorumluluğumuzdur. Karakterimizi belirler.*

Öğrencilere üçüncü olarak “Sorumluluklarınızı yerine getirdiğinizde sonuçları ne olmaktadır?” sorusu sorulmuş ve öğrencilerin tamamı bu soruya yanıt vermiştir. Öğrenci cevaplarında ana kodlar belirlenmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin ‘‘Sorumluluklarınızı Yerine Getirdiğinizde Sonuçları Ne Olmaktadır?’’ Sorusuna Verdikleri Cevapların Analizi

Tema	Kodlar	Frekans	Yüzde
Sorumluluğumu yerine getirirsem	Mutlu olurum	10	% 25
	Rahatlarım iyi hissederim	10	% 25
	Kendimle gurur duyarım	6	% 15
	Takdir edilirim	6	% 15
	İnsanlar bize inanır, güvenir	4	% 10
	Ödül alırım	4	% 10
	Toplam	40	% 100

Tablo 3’de görüldüğü üzere öğrencilerin görüşleri mutlu olurum, insanlar bize inanır, güvenir, kendimle gurur duyarım, ödül alırım, rahatlarım iyi hissederim, takdir edilirim kodları altında toplanmıştır.

Rahatlarım iyi hissederim koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *E5: Sorumluluklarımı yerine getirince mutlu olmak gibi değil ama her zamandakinden daha rahat ve daha hoş bir oksijen geliyor. Sorumluluklarımın her zaman en iyi hale getirmem kendimi iyi tanımandan geliyor. K9: Öğretmenim bana kızmaz, kendimi rahat hissederim, arkadaşlarımı hayal kırıklığına uğratmamış olurum. K17: Beynimde dönüp dolanan şey yok olur, rahatlarım, sevinirim. O kadar sevinirim ki... Ama sevinme, o düşüncenin beynimde kapladığı yerin yok olması ve beynimin rahatlamasından oluşmuştur. Düşünsenize, 1.000.000.000 sorumluluğum olsa hangi birini aklımda tutayım.*

Mutlu olurum koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *K12:Mutlu olurum. Planlarım ters gitmez. Daha başarılı olurum. Aksaklıklar olmaz. Kafam karışmaz. Buluşmalarına ya da sözleşmelerime geç kalmam her şeyi zamanında yaparım.*

Takdir edilirim koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *E14: Sorumluluklarımızı yerine getirdiğimizde çoğunlukla olumsuz bir şey olmaz. Hayat bize güler, olumlu şeyler olur. Herkes bize güvenir, daha çok sorumluluk alabiliriz ve herkes bizi sever. K5: Büyüklerimizden sevgi, hoşgörü duyarız ve kendimizde gelişmeler görürüz.*

İnsanlar bize inanır, güvenir koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *E5: Rahat, kendimize özgü bir hayat yaşarız. Sorumluluklarımızı bilmemizden dolayı herkes bize güvenir ve inanç gösterir, kendimize güvenimiz artar. K14: Mesela herkesin aklında ben sorumluluğunu yerine getiren diye biliniyorum. Böylelikle mutlu ve huzur dolu bir insanım. Karşıdakileri de mutlu ediyorum.*

Öğrencilere dördüncü olarak “Sorumluluklarınızı yerine getirmediğinizde sonuçları ne olmaktadır?” sorusu sorulmuş ve öğrencilerin tamamı bu soruya yanıt vermiştir. Öğrenci cevaplarında ana kodlar belirlenmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin ‘‘Sorumluluklarınızı Yerine Getirmediğinizde Sonuçları Ne Olmaktadır?’’ Sorusuna Verdikleri Cevapların Analizi

Tema	Kodlar	Frekans	Yüzde
Sorumluluğumu yerine getirmezsem	Üzülürüm	17	% 42,5
	Huzursuz mutsuz olurum	6	% 15
	Güven kaybederim	4	% 10
	Kaygılı, stresli olurum	4	% 10
	Ceza alırım	3	% 7,5
	Başarısız hissederim	2	% 5
	İyi olmaz	1	% 2,5
	Kötü örnek olurum	1	% 2,5
	Sorumlulukları hep yaparım	1	% 2,5
	Öğretmenim kızar	1	% 2,5
Toplam		40	% 100

Tablo 4’de görüldüğü üzere “Sorumluluğumu yerine getirmezsem” teması altında üzülürüm, iyi olmaz, ceza alırım, başarısız hissederim, sorumlulukları hep yaparım, güven kaybederim, huzursuz mutsuz olurum, kaygılı, stresli olurum, öğretmenim kızar, kötü örnek olurum kodları yer almıştır.

Üzülürüm koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir:
E3: Çok üzülür ve kendime ders veririm.

Huzursuz mutsuz olurum koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: E9: Kızgınlık ve üzüntü. Çünkü sorumluluğumuzu yerine getirmezsek kötü sonuçlar olur ve kazalara neden olur. Ve sorumluluğumuzu yerine getirmezsek hayatta mutlu olamayız. Örnek: İşten kovuluruz. Çocuğumuz bizi örnek alır. Mutlu bir aile kuramayız.

Ceza alırım koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir:
E12: Annem veya babam bana hafta sonu elektronik eşyalarla oynamama cezası veriyor ve hem pişman olup hem de üzülüyorum.

Güven kaybederim koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: E19: Yaşamımızda bize güven göstermez, bize güvenmezler bile. Bizden tiksiniyor, uzak dururlar. K6: Size güvenleri azalıyor, içinizdeki hayat kuruyor.

Başarısız hissederim koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *K13: Başarısızlık, kendimi boş hissederim sanki beynim yok gibi hissederim.*

. Kaygılı stresli koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *K18: Kafam karışır. İşlerime yetişemem, geç kalırım. Aksaklıklar olur. Görevlerimi yanlış ve eksik yaparım. K17: O şeyi gün boyu düşünmekte olurum ve bir süre sonra stresten onu bir kenara atmaya çalışırım ama başaramam.*

Kötü örnek olurum koduna ilişkin öğrencilerden bazılarının görüşleri şöyledir: *K19: Biz zarar görüyoruz ve bazı kişiler küçüklerimize örnek olmuş oluyoruz.*

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada öğrencilerden sorumluluk kavramına ilişkin düşüncelerini resimle ifade etmeleri istendiğinde sorumluluğu çoğunlukla bilişsel düzeyde ödevini yapan çocuklar ve verileni yerine getiren kişiler olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin sorumluluğu resim ile ifade ederken okul, öğretmen, dersler, kalem, kitap, diploma gibi objeleri daha çok kullandığı görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin görevini yerine getiren kişiler temasında daha çok evde aldıkları sorumlulukları ifade eden resimler çizmişlerdir.

Erken çocukluk döneminde oluşmaya başlayan sorumluluk bilinci için verilecek eğitim ailede başlamakta, okulda devam etmektedir. Eğitim kademeleri yükseldikçe, bireye sorumluluk bilincini kazandırmak daha güç hale gelmektedir. Bu nedenle sorumluluk eğitiminde ilköğretim kademesi, diğer kurumlardan daha önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim insanlarda gelişim aşamalarının incelendiği kuramlara bakıldığında, özellikle 12 yaşından sonra bireyin benlik kimliğinin şekillendiği görülmektedir (Senemoğlu, 2007).

Yontar'ın (2013) Sosyal Bilgiler programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi adlı çalışmasında beşinci sınıf öğrencilerinin okuldaki sorumluluklarının neler olduğuna ilişkin görüşlerinin analizi sonucunda; *düzen, saygı, ödev, temizlik, görevler, gönüllü katılım, aidiyet, yardımseverlik, tasarruf ve adalet* kategorilerini oluşturduğu, evdeki sorumluluklarının neler olduğuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; *düzen, yardımseverlik, ödev, temizlik, saygı, görevler, tasarruf ve model alma* kategorilerini oluşturduğu araştırma ile benzer ifadelerin anlatılmak istendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çocukların sorumluluğu ifade etmesinde genellikle okul, ev gibi objeleri çizmesinin nedeni, sorumluluk bilincinin ailede başlayıp okulda

devam etmesinden ve eğitim yoluyla kazanılmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Öğrencilere kendilerine göre sorumluluğun ifadesi sorulduğunda verilen görevi yerine getirmek, zamanında yapılan iş, kişisel karakterinin göstergesi, aldığı görevin arkasında durmak, yardımlaşmak, verilen sözü tutmak, hayat damarı ve bir erdem olarak ifade etmişlerdir.

Such ve Walker (2004), çocukların bakış açılarından sorumluluk kavramını analiz ettikleri çalışmalarında, evde bir dizi sorumluluğun çocuklar tarafından günlük yaşamın kaçınılmaz ve normal bir parçası olarak anlaşıldığını ortaya koymuşlardır. Çocuklar ayrıca ana sorumluluk olarak iki temel değer (dürüstlük ve adaletlilik) altını çizmekte ve sorumluluğun, ahlaki dünyalarının çok önemli bir parçası olduğuna işaret etmektedirler. Aladağ'ın (2009) çalışmasında Sosyal Bilgiler dersinde uygulanacak olan değer öğretim programında öğrencilere sorumluluk kazanma üzerinde yaptığı çalışmada beşinci sınıf öğrencileri sorumluluğu şu şekilde ifade etmişlerdir: kişiye verilen görevlerin tam ve eksiksiz yapılması, insanın öz disiplinli olması, çevreye duyarlı olmak, azimli olmak, planlı olmak ve okuldaki ve evdeki görevleri yapmak. Dolayısıyla araştırma bulgularının Such ve Walker (2004) ve Aladağ'ın (2009) yaptığı çalışmalarla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Öğrenciler sorumluluklarını yerine getirdiklerinde ise kendilerini mutlu, güvenilir, gurur duyulan, takdir edilen bir insan olarak hissettiklerini belirtmektedirler. Verilen görevi yerine getirdikleri zaman rahatladıklarını, çevreden olumlu sonuçlarla karşılaştıklarını ve insanların onlara güvenlerinin arttığını ifade etmektedirler. Aladağ (2009)'ın çalışmasında da öğrenciler sorumluluk sahibi insanların özelliklerini benzer ifadeler kullanarak açıklamıştır.

Öğrencilerin sorumlu olduğu davranışları yerine getirmediğinde ise üzüldüklerini, insanların gözünden düşme korkusu yaşadıklarını, huzursuz ve mutsuz olduklarını, kaygılı stresli ve başarısız olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca çevrenin tepkisinden çekindiklerini, ceza yönteminin uygulanabileceğinden ve küçüklerine kötü örnek olabileceklerinden çekindiklerini ifade etmektedirler. Bu sonuç Perry'nin (2003) "sorumluluk boyutu düşük olan kişiler güvenilir olmayışları, başarı isteksizlikleri ve tek bir çizgide kalamayışı ile eleştirilebilirler. Bu kişilerin verdiği sözleri tutmaktan uzak bireyler olduğu; hatta çoğu zaman bir sorumluluk almaktan dahi kaçındıkları söylenebilir." ifadesini destekler niteliktedir. Benzer şekilde sorumluluktan kaçan kişilerin daha az başarılı olduklarını, daha az hayal gücüne sahip olduklarını, daha fazla hayal kırıklığı yaşadıklarını ve daha kuruntulu olduklarını söylemektedir (Rotter,

1996; Akt. Yontar, 2007). Önal (2005)'ın yaptığı araştırmada hazırladığı sorumluluk eğitim programında sorumlulukların ağır geldiğini, çoğu zaman evlerinde, okullarında sorumluluklardan kaçtıklarını, aileleri ile yaşadıkları birçok tartışmanın nedeninin de kaçtıkları sorumluluklarından kaynaklandığını belirtmektedir. Araştırma bulgularında öğrencilerin sorumsuz davrandığında zor durumda kalacağı sonucu Önal (2005), Aladağ (2009) ve Yontar (2013)'ın araştırmaları ile paralellik göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin sorumluluğu çoğunlukla bilişsel düzeyde ödevini yapan çocuklar ve verileni yerine getiren kişiler olarak tanımladığı tespit edilmiştir. Öğrencilere çizdirilen resimlerde okul, öğretmen, dersler, kalem, kitap, diploma gibi objeleri daha çok kullandığı ve evde üstlendikleri görevleri ifade eden resimleri çizdikleri görülmüştür. Öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirip sorumlu davrandığında veya yerine getirmeyip sorumsuz davrandığında sonuçlarını kestirebildikleri görülmektedir. Öğrenciler kendilerini etkileyen olayların denetiminde olduklarını ve sonuçlarına katlandıklarını ifade eden kavramlar kullanmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin sorumlu insan ve sorumsuz insanın özelliklerini bildikleri söylenebilir.

Çalışmada öğrencilerin sorumluluğu çoğunlukla bilişsel düzeyde ödevini yapan çocuklar ve verileni yerine getiren kişiler olarak tanımladığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin sorumluluğu kavramdan öte yaşam biçimi haline getirebilmeleri için, küçük yaşlardan başlayarak yaşına, cinsiyetine uygun bazı konularda sorumluluk alması ve aldığı sorumluluğun sonucuna katlanması sağlanabilir. Bu amaçla evde çocuğun yapabileceği odasını toplama, verilen harçlığın harcanması gibi sorumluluk içeren etkinliklerle çocuğa sorumluluk kazandırılabilir.

Öğrencilerin sorumluluğu ifade ederken okul, öğretmen, ders, kitap, kalem gibi kelimeler kullandığı görülmüştür. Bu noktada okul ve okula ait bileşenlerin öğrencinin yaşamında önemli yer kapladığı söylenebilir. Dolayısıyla sorumluluk kavramına ilişkin olarak öğretmenlerin çocukların sorumluluk almalarını sağlayacak ortamlar oluşturması, ders etkinliklerini sorumluluk ile zenginleştirilmesi, veli ile iletişime geçip veliyi bu konuda bilinçlendirmesi gerektiği düşünülmektedir.

Öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirip sorumlu davrandığında veya yerine getirmeyip sorumsuz davrandığında sonuçlarını kestirebildikleri tespit edilmiştir. Bu noktada çocuğa verdiği kararlardan dolayı yaptığı her davranışın sonuçlarına katlanmasını öğretmek, olumsuz sonuçların iyileştirilmesini sağlamak, akademik başarı ve başarısızlıklarını kabul etmesini sağlamak, aile, okul ve toplum hayatına uyumunu kolaylaştırmak ve olumlu ilişkiler kurabilmesini sağlamak adına okul rehberlik hizmetlerinden geniş ölçüde faydalanılması sağlanabilir. Üstelik bu içerikte literatüre dayalı özel bir eğitim programı hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M.C. (2012). *Varoluşçu yaklaşım odaklı sorumluluk eğitimi programının ilköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Altınköprü, T. (1999). *Çocuğun başarısı nasıl sağlanır*. Ankara: Hayat Yayıncılık.
- Aydoğan, R. & Gündoğdu K. (2015). İlkokul öğrencilerine yönelik hazırlanan bir sorumluluk programının yansımaları: Bir eylem araştırması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(3), 1061-1088.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Keşkesiz bir yaşam için iletişim donanımları* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çınar, O., Teyfur, E. & Teyfur, M. (2006). İlköğretim okulu öğretmen ve yöneticilerinin yapılandırmacı eğitim yaklaşımı ve programı hakkındaki görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (11), 47-64.
- Deveci, H. & Selanik Ay, T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 167-181.
- Douglass, N.H. (2001). *Saygı ve sorumluluk eğitiminde yeni yaklaşımlar* (Y. Özen ve Ö. Yurttutan, Çev. Ed.), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2011). *Evrenler uyumlaşma sürecinde var olmak, gelişmek, uzlaşmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fidan, N. & Erden, M. (2001). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Golzar, A. F. (2006). *İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gündüz, M. & Özerbaş, M.A. (2015). Sorumluluk değerinin proje tabanlı öğrenmeyle öğretiminin ilköğretim 3. Sınıf öğrencilerinin tutumlarına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(32), 520-532.
- Güner N. & Selçuk, Z. (2004). *Sınıf içi rehberlik uygulamaları* (4. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Lan-ying, Z. (2010). Base on the realities to foster a strong sense of responsibility and achieve the sustainable development of vocational schools. *Canadian Social Science*, 6 (5), 157-163.
- Önal, Ş. H. (2005). *Bir sorumluluk eğitim programının lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Özen, Y. (2001). *Sorumluluk eğitimi* (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

- Pawelczyk, A., Pawelczyk, T. & Rabe-Jablonska, J. (2012). Medical students hierarchy of values and sense of responsibility. *Teaching and Learning in Medicine*, 24(3), 211–214.
- Perry, S. R. (2003). *Big five personality traits and work drive as predictors of adolescent academic performance*. (Unpublished Phd dissertation). The University Of Tennessee, Knoxville, UMI.
- Qin, L., Qian W. & Chen, H. (2011). Changes in early adolescents' sense of responsibility to their parents in the united states and china: Implications for academic functioning. *Child Development*, 82 (4), 1136–1151.
- Robinson, S. (2009). The nature of responsibility in a professional setting. *Journal of Business Ethics*, 88, 11–19.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Such, E. & Walker, R. (2004). Being responsible and responsible beings: children's understanding of responsibility. *Children & Society*, 18, 231-242.
- Şahan, E. (2011). *İlköğretim 5. ve 8. Sınıf ders programlarındaki sorumluluk eğitimine dönük kazanımların gerçekleştirme düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Taşdemir, M. & Dağıstan, G. (2014). Çocuklara sorumluluk kazandırmada ebeveynlerin bhtg yaklaşımını uygulama durumları: Bir durum çalışması. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (8), 47-71.
- Wimmer, D. D. & Dominick, J. R. (2000). *Mass media research: an introduction*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Yeşil, R. (2003). Sorumluluk bilincinin gelişmesine okul ve ailenin etkisi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10, 175-183.
- Yeşilyaprak, B. (2002). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (3.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yontar, A.(2007). *Sorumluluk eğitiminde ceza uygulamalarına ilişkin ilköğretim 5. Sınıf öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yontar, A.(2013). *Sosyal bilgiler programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

